

Олена Дудник

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: dudnyk_olena@ukr.netORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1013-1170>**Уманщина під владою гетьмана Павла Скоропадського**

Анотація. Мета статті. На прикладі Уманського повіту Київської губернії об'єктивно відтворити картину важкого періоду суспільно-політичних перемін, які мали місце упродовж усього періоду існування Української Держави з використанням архівних матеріалів, періодичної преси. **Методологія дослідження** базується на застосуванні логічного методу, що дає можливість об'єднати та узагальнити вже виявлені історичні факти й визначити регіональні особливості; принципу історизму в єдності всіх компонентів, а саме системності та науковості. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що авторка зосередила свою увагу на дослідженні ролі регіону в тогочасних загальнодержавних подіях доби гетьманату Павла Скоропадського. Таке регіональне спрямування є неабияк важливим з історичного погляду. Стаття є частиною більш широкого дослідження суспільно-політичних, соціально-економічних та національно-культурних подій Української революції 1917 – 1921 рр. на Уманщині. **Висновки.** У період гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.) на території Уманського повіту відбулася зміна чиновницького апарату. Органи самоврядування підлягали ревізії та готувалися до перевиборів, що мали відбутись у листопаді-грудні 1918 р. Негативний вплив на процес державотворення здійснила присутність німецьких військ на території краю. Репресії з боку влади, грабунки, ревізії та конфіскації харчів, контрибуції, примусові заходи щодо селян, складна продовольча ситуація, вилились у конфлікти між населенням і владою. Не отримала належної підтримки з боку більшості населення Уманщини політика, спрямована на надання дієвої допомоги поміщикам і заводчикам у поверненні втраченого майна, заходи щодо запобігання антигетьманській агітації та покарання політичних опонентів.

Ключові слова: гетьманат, місцеве самоврядування, селянство, репресії, Уманщина.

Постановка проблеми. В останні роки увагу науковців все частіше привертає регіональна історія. Звернення до історії губерній, повітів та волостей України, з'ясування ставлення населення до тогочасних процесів дає можливість визначити їх місце в національно-визвольній боротьбі, виявити загальні закономірності та особливості виникнення та розвитку революційних подій. Врахування уроків минулого, засвоєння всього цінного і повчального має важливе значення для сучасного державотворення, утвердження демократичних принципів розвитку суспільства. Виходячи з цієї потреби, виникає необхідність звернутися до подій, що розвивалися на Уманщині періоду Української Держави 1918 р. Уманський повіт входив до Київської губернії, яка у 1918 р. неодноразово була епіцентром суспільно-політичних подій, впливовим геополітичним фактором у межах тогочасної України.

Аналіз джерел та останніх досліджень. В роки незалежності України вітчизняна історіографія поповнилася низкою узагальнюючих та спеціальних праць, присвячених Українській гетьманській державі 1918 р., які всебічно розкривають цей короткий за часом, але достатньо динамічний і драматичний за перебігом подій, період Української революції. Серед вітчизняних науковців звертаємо увагу на дослідження Р. Пирога [Пиріг, 1995], В. Солдатенка [Солдатенко, 2009], В. Савченка [Савченко, 2013]. Історики звертаються до подій, що мали місце в регіонах України і аналізують їх у контексті української національно-визвольної революції.

Малодослідженою в цьому плані залишається Уманщина. Звернення до обраної теми обумовлено тим, що з цієї проблеми відсутнє комплексне дослідження. Частково висвітлюють становище краю в 1918 р. автори «Нарису історії Уманщини. (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття)» [Монке, С.Ю., Петренко, А.І., Кузнець, Т.В., Карасевич, А.О., Кривошея, В.В., 2011] та «Уманщина у плині літ» [Тульчинська, Н.С., Чорномаз, Б.Д., Чорномаз, Т.О., 2016]. Окремі сюжетні лінії ставали предметом наукового інтересу дослідників В. Мицика [Мицик, 2010], І. Опацького [Опацький, 2016], краєзнавців [Торгалю, 2014].

Цінним джерелом з історії держави гетьмана Павла Скоропадського є центральна і місцева преса, яка зафіксувала величезну кількість подій і фактів регіонального значення, що дозволяють простежити реалізацію таких заходів нової влади, як реформа місцевих адміністрацій, за якою замість губернських та повітових комісарів введено посади старост;

невдоволення народних мас економічною політикою гетьманського уряду, відновленням приватної власності на землю, поверненням землі поміщикам («Нова рада», «Союз», «Уманское слово», «Свободный голос»).

Вивчення історії Уманщини в досліджуваній період полягає найперше у розвитку уявлень загалом громадсько-політичного життя місцевого населення. Також через цю призму можна дізнатися про історичне становлення певного українського регіону на різних його етапах.

Мета статті – на прикладі Уманського повіту Київської губернії об'єктивно відтворити картину важкого періоду суспільно-політичних перемін, які мали місце упродовж усього періоду існування Української Держави.

Виклад основного матеріалу. Наявні джерела дають підстави стверджувати, що Уманщина зустріла владу новоявленого гетьмана неприхильно. 3 травня 1918 р. газета «Уманское слово» повідомила, що київські події, пов'язані із зміною влади, викликали в усіх установах міста розгубленість.

Невдоволення та протести з приводу приходу П. Скоропадського до влади висловлювались на масових мітингах та демонстраціях. 13 травня зі співом революційних пісень на демонстрацію в Умані вийшли представники профспілок, трудових колективів та партій: «Серпу», Бунду, соціал-демократів, соціалістів-революціонерів. Демонстранти несли плакати із закличками: «Земля трудящим!», «Вічна пам'ять загиблим борцям за свободу», «Хай живе єдність пролетаріату України!», на підтримку Центральної Ради та скликання Українських установчих зборів. 7 травня 1918 року в приміщенні окружного суду розпочав роботу черговий селянський з'їзд Уманщини. Учасники з'їзду у своїх промовах відзначали, що з приходом до влади П. Скоропадського «відбувся переворот», і на місце Центральної Ради обрано гетьмана, який з волі хліборобів «повинен буде правити так, як правили до революції». Німецькі військові силою розігнали повітовий селянський з'їзд, оскільки будь-які масові акції населення розглядалися як загроза владі [Дудник, 2010:30].

Протестні настрої селян Уманщини ілюструє резолюція Пединівського сільського сходу: «Гетьману, як виборцеві самих буржуїв, чорносотенців не коритись і постанов його і його уряду не виконувати, а підтримувати тільки вибраний народом демократичний орган – Центральну Раду і домагатися скликання Установчих Зборів, які повинні затвердити Земельний Закон і всі ті закони, які були вироблені Центральною Радою. Крім того вимагати негайного виведення з України німецького війська, позаяк воно втручається в наші справи, чого в договорі, коли запрошувалося німці не було, а запрошувалися вони тільки для допомоги Центральній Раді установити лад на Україні» [Ганьба самозванцеві Скоропадському, 1918:1].

Вітали Гетьманат на провінційному рівні представники промислових, банківських, торгівельних, сільськогосподарських і кооперативних об'єднань, які бачили в інституціях гетьманату захист власних інтересів, сподівання на повернення втраченого майна, гарантію стабільності. Про підтримку нової влади заявили «Уманська спілка землевласників», «Уманський торгово-промисловий союз», «Союз домовласників». У своєму виступі на з'їзді Уманської спілки землевласників відомий у повіті поміщик Дзевановський заявив, що для власників розпочалося відродження: «З бідних, ми знову зробилися заможними. Рік зневаги пройшов». «Тверда влада повинна бути в наших руках», – такі вимоги звучали з уст землевласників Уманщини [Уманский съезд, 1918:3].

За доби Центральної Ради урядові так і не вдалося створити дієву систему місцевих органів влади, що призвело до втрати контролю над провінцією, без якого система державного управління виявилася малоефективною. Гетьманський уряд змінив структуру управління на місцях. Вона мало чим відрізнялася від ієрархії владного режиму за часів Російської імперії, колегіальні революційні органи влади замінили на дореволюційні. Так, 14 травня указом гетьмана замість губернських комісарів запроваджувалися посади старост, а наказом міністра внутрішніх справ Ф. Лизогуба повітові комісари були звільнені та на їх місце призначалися старости [Дорошенко, 2002:62].

9 травня 1918 р. Київським губернським старостою призначено Івана Львовича Чарторижського (колишній губернатор окупованої російським військом Тернопільщини). З приходом на посаду міністра внутрішніх справ Ігоря Кістяківського одіозний Чарторижський був одразу ж звільнений з посади. З 30 серпня губернським старостою призначено генерала Павла Маркевича Андріянова. Місцеву адміністрацію Уманського повіту очолив Ібрагім Солтик [Дорошенко, 2002:62], який в дореволюційний час служив діловодом, справником в черкаській міліції.

В Умані та волостях повіту знаходилися осередки самоврядування. Апарат управління формувався за принципом професійної придатності, отриманої в роки служби в дореволюційних установах: «до нас у Звенигородку призначений староста бувший пристав. Звичайно, що всі помічники його підбираються з таким же минулим» [Дописи. Звенигородка, (на Київщині), 1918:2]. Владу отримали люди з старим дореволюційним досвідом і психологією.

П. Скоропадський прийшов до висновку про необхідність заміни складу існуючих установ самоврядування шляхом проведення виборів на основі нового законодавства. 2 жовтня 1918 р. гетьман затвердив Закон «Про зміну діючого статуту громадського управління міст», згідно якого повноваження гласних міських дум припинилося з моменту оголошення закону. 10 жовтня 1918 р. була розпущена Уманська міська дума. [Закон «Об изменении действующего устава общественного управления городов», 1918:2].

Розпочата урядом Скоропадського реформа місцевого самоврядування мала увінчатись реалізацією виборів, які мали повністю змінити характер земських зборів та міських дум. Міністр внутрішніх справ в уряді Скоропадського І. Кістяківський, зауважив, що земське життя мала спрямовувати «середня курія – хлібороби, елемент досить культурний і виключно національний» [Завальнюк, Стецюк, 2009:63].

Підготовка до земських виборів розпочалася з формування дільничних виборчих комісій. Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ для проведення земських виборів губернський староста затвердив склад Уманської виборчої комісії: голова – М. Чарнецький (член суду), члени: Золін (мировий суддя), П. Слободяник (член управи), І. Гадамський (колишній голова міської думи), І. Пейхель (податковий інспектор). Для проведення виборів комісії асигновано 2000 крб., з розрахунку 50 копійок на виборця [О выборах в городскія и земскія самоуправленія, 1918:2]. Була визначена кількість гласних, які мали бути обрані: до Уманської міської думи – 48 осіб. Вибори мали проходити за куріальною системою: виборці ділилися на три виборчі курії (платники вищих ставок податків, особи з вищою освітою, ті, хто володів землею і вів власне господарство; платники середніх податків; решта платників). До уваги бралось їхнє нерухоме майно і грошова сума земського податку, що свідчить про те, що земські вибори не були рівними і всезагальними. На Уманщині до першої курії входило біля 150 виборців, до другої – 2 тис., до третьої – понад 40 тис. виборців. Гетьманська влада мала на меті усунути зі складу гласних революційні елементи і поповнити заможними громадянами [Універсал Його Світлості Ясновельможного Пана Гетьмана Всієї України та Військ Козацьких Павла Скоропадського до Народу Українського, 1918:3]. Проте через ряд причин вибори так і не відбулися.

Земства втратили право виконувати правоохоронні функції. Постановою Ради Міністрів «Про заміну існуючих законів про міліцію і створення Державної варті» (від 18 травня 1918 р.) органи міліції були виведені із підпорядкування земств і міських дум, Державна варта підпорядковувалася безпосередньо губернському старості. У повіті діяв начальник держварті, який керував певною кількістю міських та волосних вартових, мав у розпорядженні кінну сотню [Тимошук, 1998:15]. На початку серпня 1918 р. губернська влада усунула з посад начальників Державної варті: міської – В. Суровцева та повітової – Г. Кодинця. Начальником міської Варті призначено В. Тарасенка, повітової – В. Терновського, помічником начальника – Кулішова. 3 жовтня 1918 р. начальником уманської повітової Варті призначено Я. Соколовського. [Монке, С.Ю., Петренко, А.І., Кузнець, Т.В., Карасевич, А.О., Кривошея, В.В., Кривошея, І.І. 2001 :103]. Уманська газета «Свободный голос» за 28 серпня 1918 р. опублікувала інформацію про розмір заробітної платні особового складу місцевої установи Варті: повітовий начальник – 7200 крб., помічник повітового начальника – 6000 крб., начальник району – 4800 крб., помічник начальника району – 4200 крб., вартові – 6300-6600 крб., секретар службової канцелярії – 4800 крб., діловод і бухгалтер – 4200 крб. в рік. Начальник міської Варті отримував зарплатню 8000 крб., його помічник – 6600 крб., начальник району – 5400 крб., бухгалтер – 4200 крб., вартові – 2100-4200 крб. (залежно від розряду). Рівень забезпеченості службовців варті був вищий, ніж в інших відомствах.

Військове питання Павло Скоропадський одразу ж поставив в розряд пріоритетних – створення основного війська не раніше осені 1918 р. Гетьманським проектом «особистої гвардії» стала Сердюцька дивізія. В липні 1918 р. Уманський повітовий староста розіслав волосним управам циркуляр, в якому зазначалося, що відбувається формування 1-ої гетьманської гвардії і у вересні поточного року здійснити набір до Сердюцької дивізії юнаків (по одному з кожного села) віком 19 років. В циркулярі зазначалося, що на службу бажано приймати новобранців із заможних сімей («дітей хліборобів»), які не були причетні до грабедів і безпорядків [В Уманском уезде, 1918:2]. У повіті проводилась реєстрація тих, хто у 1910-1913 роках служив в царській армії.

Повним складом замінялись інші установи. 19 травня 1918 р. на посаду уманського повітового старости замість Ібрагіма Солтика було призначено росіянина Михайлова, і вже 21 травня він своїм наказом розпустив сільські ради і земельні комітети, які були сформовані в добу Центральної Ради і заборонив висилати селянські делегації до гетьмана по земельних питаннях [Вісті з краю, 1918:3]. На рахунки Уманської повітової земельної управи накладено арешт, а її помешкання – опломбовано.

З 15 липня 1918 р. до роботи приступили губернська земельна комісія і всі повітові Київської губернії. Створені земельні комісії призначалися для вирішення завдань землекористування та земельної власності, займалися тимчасовим управлінням сільськими маєтками, купівлею та продажем землі, сприяли розвитку приватного сільського господарства. Уманську повітову земельну комісію очолював представник Міністерства земельних справ гетьманського уряду Максимчик, членами були Тілер (мировий суддя), Золін (від з'їзду мирових суддів), Рожнятовський і Мороз (від Союзу землевласників), Захарченко (від повітової управи), Костенко (від дрібних землевласників), Нечаєв (від Селянського поземельного банку), Макаревич (агроном), Маєвський (землетехнік). До комісії не включали представників безземельних і малоземельних селян. Персональний склад та діяльність спрямовувалася на захист приватної власності та великого землеволодіння, до повернення старих порядків у землекористуванні.

Внутрішня політика нової влади дуже швидко переросла спроби зміцнити державний лад, встановити тверду владу і громадський порядок і набрала відвертого репресивного характеру. Представники гетьманської адміністрації почали застосувати репресії щодо органів самоврядування та їхніх представників. У першу чергу взялися за тих, хто на думку агентів держварті, викликали підозри щодо політичної лояльності до нового уряду. У рішеннях зборів різних рівнів звучали протести проти порушення елементарних прав і свобод людини. Цього Державній варті було достатньо, щоб реагувати на подібні дії, як антидержавні.

В травні 1918 р. Голова Всеукраїнського земського союзу С. Петлюра у меморандумі до німецького посла в Україні Мумма писав: «В зв'язку з державним переворотом скрізь на Україні почалися арешти і замикання в тюрми без суду та слідства різного стану громадян України. До мене, як до голови Всеукраїнського Союзу Земств, звертаються делегації з повідомленням, що в однім місці арештовано земських гласних, а в другім членів земської управи...» [Солдатенко,2007:233]. Хвиля арештів прокотилася по революційній демократії і на Уманщині.

25 травня 1918 р. німецький етапний комендант Умані Бухер наказував: «За всякие действия против Германских законов, распоряжений и приказов, которые влекут за собой наказание лишением свободы, начиная от 10 лет и более, как, например: подстрекательство, порча телеграфных и телефонных сооружений, хранение оружия без разрешения и невыдачи такового – как мера наказания впредь может быть применяема смертная казнь. Потому предостерегаю население и предлагаю воздержаться от всякого рода агитации, приказываю и требую» [УКМ.Спр.НДФ.72/8.Арк.1].

17 червня за наказом повітового старости були заарештовані і кинуті до в'язниці голова Уманської земської управи Камінський, члени управи: Кухар, секретар повітової міліції Бабенко, вчителі гімназії Славинський і Волков, член Українського клубу Руденко, у вересні – секретаря земської управи В. Шмигеля [Вісті з краю,1918:3]. У кінці серпня цього ж року в Умані без оголошення причин була заарештована група громадських діячів повіту: міський голова С. Крижанівський (належав до українських соціалістів-революціонерів), заступник голови Є. Зісерман, гласний думи, член продовольчої управи Р. Бітман, член думи З. Манзон, лікар Д. Тихолуз, секретар повітового продкомітету С. Карпінський, К. Фрайденберг та інших. Щоб з'ясувати причини арешту, представники демократичних організацій, на початку вересня 1918 р. направили свою делегацію до заступника міністра внутрішніх справ і Київського губернського старости . У ході розмови делегація заявила, що арештовані дотримувалися політичної лояльності, ворожих дій не проявляли і просила звільнити затриманих. Затриманих звинуватили в агітації проти існуючого ладу, до повстання проти німецько-австрійських окупантів – «активним виступом проти існуючого ладу і нинішніх властей», і за наказом губернського старости – вислати за межі України, у розпорядження німецької влади. Проте, в чому проявився їх «активний виступ» представники офіційної влади пояснення не дали. Тільки втручання київських чиновників призупинило виконання цього покарання й у вересні, після місячного ув'язнення звільнили С. Карпінського і К. Фрейденберга, в жовтні – Зісермана і Манзона. Тихолуз і Бітман переведені у Лук'янівську в'язницю. Як зазначає історик В. Солдатенко «Учасники земського не були ні керівною, ні просто скільки-небудь активною складовою повсюдних селянських повстань проти режиму. Однак останній вважав за необхідне обмежувати, подавляти діяльність будь-яких громадських осередків, поширював репресії, зокрема, практикував розгони цілих повітових земств, арешт їх функціонерів» [Солдатенко,2007:226].

Особливо болісна ситуація утворилася на селі, де підтримані гетьманською владою та німецько-австрійським окупаційним військом поміщики вимагали відшкодування завданих їх господарствам та оселям збитків: «Мы, крестьяне-собственники, заявляем, что не признаем Рады, министров и земельных комитетов и просим их немедленного удаления, а все награбленное ими под видом закона должно быть возвращено» [Съезд хлеборобов,1918:1]. У дію пішли Державна варта, каральні загони.

22 травня 1918 р. Уманський повітовий староста видав наказ про відновлення приватної власності і повернення власникам у повному обсязі їхнього колишнього майна та землі, якими вони володіли до революції. У разі непокори та невиконання цього наказу староста погрожував застосуванням збройної сили, залякував репресіями. «В деревнях должно быть спокойствие и порядок, – попереджав гетьманський староста, – иначе я пошлю карательные отряды немецких войск». 14 липня 1918 р. повітовий староста та німецький повітовий комісар обер-лейтенант Ф. Енкефорт, як свідчить газета «Союз», звернулися до селян з вимогою: «Те сельские общества, которые не соберут хлеб или не вовремя соберут хлеб, я накажу высокой контрибуцией, а именно: безвозмездным отобранием скота и зачислением части общества в рабочие батальоны и выселением вне пределов Украины» [Губа, 2002:102].

Провінційна преса оперативнo інформувала про події в місті, повіті, губернії. Цінними є матеріали преси, які дозволяють простежити наругу з боку гетьманських каральних загонів, зловживання німецьких окупантів влітку-восени 1918 року. Так, на початку осені загін Державної варти організував облаву в північній частині Уманського повіту (Буки – Христинівка). При цьому, на сільських сходах військові чини пояснювали селянам, що «приехали с отрядом только для поемки преступников и лиц, вносящих смуту», у результаті – затримано 54 особи. Не бажала німецька військова адміністрація довго розбиратися з актами непокори або спробами збройного опору. У с. Ладжинка за приховування зброї було заарештовано 40 селян. 16 червня 1918 р. до с. Молодецьке ввійшов німецький каральний загін і наказав здати гвинтівки. «Не всі послушалися наказу і вночі загін запалив дві хати, а з ними згоріло ще чотири хати, кілька клунь і будинків людей зовсім не винних» [Село Молодецьке Уманського повіту. Історичний нарис, 1918:3]. У селі Краснопілка у проїжджаючих через село німців вийшов з ладу автомобіль і вони його залишили біля Повітового правління, «... но пришли мужики, а может даже мальчишки, открывали и забрали в нем всякие винтики и принадлежности... Приехали немцы... наложили на селян контрибуцию в 10 000 руб., вознаграждение за убытки. За порубку казенного леса немцы наложили контрибуцию на крестьян 1 300 000 руб. Вот как у нас немцы восстанавливают порядки, и без всяких разговоров» [Торгало, 2014:94].

На Уманщині слідчі органи провадили масу кримінальних справ. 23 липня військово-польовий суд в Умані за участь у повстанні чи агітації проти гетьмана і німецьких окупантів засудив до смерті восьмеро селян: матроса Сурда з Ольшани, М. Гец з Багви, четверо селян з Лисянки. У с. Покотилове заарештовано братів А. і Г. Сорокопудових, у яких була знайдено антигетьманську прокламацію. За публічну образу 4-х німецьких офіцерів – «оскорбленіє германских офицеров», комендатурою був заарештований на три місяці власник кондитерської по Київській вулиці Я. Петров. А 27 липня з уманської тюрми під конвоем за межі України було відправлено 79 арештантів. У жовтні за участь у повстанні до 10 років позбавлення волі засуджено Дмитра Вельбуша і Андрія Височкіна. За участь у боях проти німців і вбивство сина поміщика Довгановського було страчено Автонома Дубовенка [Монке, С.Ю., Петренко, А.І., Кузнець, Т.В., Карасевич, А.О., Кривошея, В.В., Кривошея, І.І., 2001:104].

Велике невдоволення у селянства викликала політика гетьманського уряду, що проводилося в інтересах Німеччини та Австро-Угорщини. Основним завданням командування окупаційних військ стало вилучення максимальної кількості сировинних та продовольчих ресурсів для відправки на Батьківщину за так званими твердими цінами. Тільки за 20 днів владними структурами зі станції Умань (з 1 липня по 20 липня 1918 року) німцям було відправлено вантажів: 57382 пуди цукру, 1369 пудів проса, 1665 пудів ячменю, 884 пуди кукурудзи, 500 пудів гречки, муки пшеничної – 837 пудів, крупи гречаної і ячмінної – 1460, вівса – 693 пуди, картоплі – 624 пуди, пшона – 1879 пудів, 207 волів, 209 свиней. При проведенні таких операцій військовики постійно порушували дозвільні документи, а іноді діяли самочинно. Так, у с. Рижавка німецькі військові силоміць забрали в селян 6 тис. пудів збіжжя, 71 тис. 644 пуди цукру, худобу (48 коней, 26 волів). Зі станції Поташ з німецького військового магазину 27-го резервного полку тільки за один день (31 серпня 1918 р.) було відправлено 1145 пудів гороху, 603 пуди ячменю, 123 пуди гречки, 95 пудів жита. З мешканців містечка Юстинград окупанти вимагали контрибуцію в 10 тисяч карбованців і попередили, що в разі невиконання їх вимог містечко буде зруйноване. На Іванівському цукровому заводі в листопаді 1918 р. для потреб українського населення було виділено 1277 пудів цукру, а країнам Центрального блоку – 89965 пудів. У селах Антонівка і Молодецьке німці розграбували крамниці споживчих товариств [Село Молодецьке Уманського повіту. Історичний нарис, 1918:3].

Німецька військова адміністрація своїм розпорядженням від 6 серпня 1918 року заборонила хлібним бюро закуповувати хліб нового урожаю. Справа доходила до того, що німецькі солдати в магазинах реквізували товар, особливо предмети першої необхідності, і нічого не платили, або ж платили значно менше встановленої вартості. Саме так сталося в магазині Поповської споживчої кооперації, коли німці за товар заплатили 165 крб., замість 658 крб. 10 коп. Побідні акції проходили в Молодецькому споживчому товаристві. Спираючись на ці

.....
та інші факти, управління Уманського кооперативного союзу направило 31 липня 1918 року Центральному кооперативному комітету листа, в якому висловило протест проти таких дій німецьких вояків. Правління кооператорів просило повідомити державні структури Української Держави з тим, щоб вони прийняли всі заходи до припинення таких руйнівних дій німецький військ [УКМ.СправаНДФ.Арк.1].

Реквізиційні заходи постійно проводилися із застосуванням фізичної сили з боку озброєних окупантів, тому уманське селянство відреагувало непокорю й відновленням антипоміщицьких виступів. На теренах повіту стали формуватися з селян партизанські загони, які виступали проти повернення землі дореволюційним власникам, проти відновлення поміщицького землеволодіння. Уманський староста доповідав губернському старості: «В сільських поселеннях Уманського повіту... сильне бродіння серед селян, направлене проти українського уряду і німецької влади» [УКМ.Справа 1852.Арк.2,35,363]. Вже у травні 1918 р. зафіксовані випадки збройних виступів проти німецьких окупаційних військ. Останньою репресивною акцією існуючої влади у повіті був арешт 8 листопада охорони залізничної станції Умані. Причиною послужило те, що колишній її начальник Оффілко був одним з керівників штабу повстанців.

Захист гетьманською владою власників великих землеволодінь розчарував селянство, і воно схилилося до більшовизму, прихильники якого обіцяли селянам надати землю.

Активізувався проти гетьманської влади і німецьких окупантів робітничий рух. Негативний вплив на соціально-економічну ситуацію на Уманщині мало масове безробіття. На запит Міністерства праці Української Держави міська управа Умані, посилаючись на дані профспілок, повідомляла, що в місті зареєстровано 1500 безробітних [Безработица в Умані,1918:3].

Влітку 1918 року гетьманську владу очікувало нове наростання страйкового руху. Робітники і службовці станцій Умань, Христинівка приєдналися до липневого Всеукраїнського страйку залізничників., а у вересні робітники-вантажники станцій Поташ і Тальне відмовились вантажити награване німецькими окупантами збіжжя. Страйкували працівники тютюнової і гільзової фабрик, пивоварних заводів. Власники пивоварень змушені були задовольнити вимоги страйкуючих і збільшили заробітну платню на 45-50 відсотків. Результатом місячного страйку робітників тютюнової фабрики Мар'яновського було підвищення заробітної платні на 100% і робітникам надавалася двохтижнева відпустка для відпочинку. Конфлікт на гільзових фабриках також було вирішено на користь страйкуючих – робітники отримали 125 відсотків надбавки до зарплати і 100% – в нічні зміни [Новости,1918:2].

Становище Скоропадського як гетьмана України суттєво похитнулося в середині листопада 1918 року. Київська губернія була оголошена на військовому становищі, 17 листопада 1918 року на всій Уманщині було оголошено військовий стан. Повітовий староста своїми наказами заборонив без спеціального дозволу пересуватися в повіті у визначені години. В наказах звучало попередження, що особи, винні в порушенні встановленого розпорядку будуть арештовуватися.

В умовах Української Держави виник опозиційний Гетьманату політичний блок – Український національно-державний союз (УНДС). У серпні 1918 року УНДС став іменуватися Українським національним союзом (УНС). Представники УНС створювали на місцях свої осередки для згуртування опозиційних гетьману сил як в центрі так і на місцях. Філія УНС була створена і в Умані. За повідомленням газети «Союз» до складу уманської філії УНС входило по 3 представники від партії українських есерів та українських соціал-демократів. Головою Уманської філії УНС обирався І. Краковський, секретарями – Й. Кучеренко та П.Курінний.

У перші дні свого створення Уманська філія через пресу звернулася до мешканців повіту, стверджуючи, що український народ силою своєї енергії створив свою державу, а «тепер йому треба закріпити її, щоб дужими і сильними могли ми бути». Визнавалося, що українські політичні сили розпоршені, що їм важко виконувати свої завдання і тому філія закликала їх до згуртування «...во імя зміцнення Української держави і на процвітання демократичних принципів громадського життя, щоб дужими могли ми виступити на міжнародній конференції світовій» [Дудник,2008:99].

У кінці листопада 1918 року війська Директорії звільнили територію Уманського повіту.

Висновки. У період гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.) на території Уманського повіту відбулася зміна чиновницького апарату. Органи самоврядування підлягали ревізії та готувалися до перевиборів, що мали відбутись у листопаді-грудні 1918 р. Негативний вплив на процес державотворення здійснила присутність німецьких військ на території краю.

Репресії з боку влади, грабунки, реквізиції та конфіскації харчів, контрибуції, примусові заходи щодо селян, складна продовольча ситуація, вилились у конфлікти між населенням і владою. Не отримала належної підтримки з боку більшості населення Уманщини політика,

спрямована на надання дієвої допомоги поміщикам і заводчикам у поверненні втраченого майна, заходи щодо запобігання антигетьманській агітації та покарання політичних опонентів.

Подяка. Висловлюю щирі вдячність членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Безработица в Умани.** (1918). *Уманское слово*. 10 октября.
- Береговий, П.** (1918). Дописи. Звенигородка, (на Київщині). *Нова рада*. 4 червня.
- В Уманском уезде.** (1918). *Свободный голос*. 10 июля.
- Вісті з краю.** (1918). *Нова рада*. 23 червня.
- Ганьба самозванцеві Скоропадському.** (1918). *Звенигородська думка*. 10 травня.
- Губа, П. І.** (2002). *Українське відродження: Спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917-1920 рр.* Черкаси : ЧДТУ. 203 с.
- Дорошенко, Д.** (2002). *Історія України, 1917–1923: документально-наукове видання.* В 2-х т. Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року. К. : Темпора, 352 с.
- Дудник, О.В.** (2010). З історії суспільно-політичного життя в південних повітах Київської губернії в добу гетьманату. *Університет*. 3. С. 30-38.
- Завальнюк, О. М. & Стецюк, В. Б.** (2009). *Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр.* Кам'янець-Подільський : Аксіома. 220 с.
- Закон...** (1918). Закон «Об изменении действующего устава общественного управления городов». *Свободный голос*. 10 октября.
- Мицик, В.** (2010). Всю душу за волю України : [рев. події на Тальнівщині]. *Виднокрай : історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею*. Київ. С. 91-103.
- Монке, С. Ю., Петренко, А. І., Кузнець, Т. В., Карасевич, А. О., Кривошея, В. В., Кривошея, І.І.** (2011). *Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття)* : Монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 266 с.
- Новости.** (1918). *Уманское слово*. 20 августа.
- О выборах...** (1918). О выборах в городскія и земскія самоуправленія. *Свободный голос*. 26 октября.
- Опацький, І. Ю.** (2016). Німецька військова адміністрація в Умані у 1918 р. (за матеріалами щоденника П. Ф. Курінного). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 45(1). С. 192-195.
- Пиріг, Р. Я.** (1995). *Гетьман Української держави Павло Скоропадський. Українська ідея. Постаті на тлі революції*. К., 256 с.
- Савченко, В. А.** (2013). *Павло Скоропадський*. Х. : ПЕТ. 128 с.
- Солдатенко, В. Ф.** (2007). *Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби*. К. : Світогляд. 621 с.
- Солдатенко, В. Ф.** (2009). *Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки*. Т. II. Рік 1918. К. : Світогляд. 412 с.
- Съезд хлеборобов.** (1918). *Киевская мысль*. 30 апреля.
- Тимошук, О. В.** (1998). *Державна вартя Української Держави (історико-юридичний аналіз)*. К. : Ін-т держави і права ім. В.С. Корецького НАН України. 70 с.
- Торгало, Ю. В.** (2014). *Умань і уманьчани очима П. Ф. Курінного*. Умань: Видавець «Сочінський». 428 с.
- Тульчинська, Н. С., Черномаз, Б. Д., Черномаз, Т. О.** (2016). *Уманщина у плінні літ*. Ч. 1. Умань : Візаві. 360 с.
- УКМ** – Уманський краєзнавчий музей.
- Уманский съезд.** (1918). *Свободный голос*. 8 июня.
- Універсал...** (1918). Універсал Його Світлості Ясновельможного Пана Гетьмана Всієї України та Військ Козацьких Павла Скоропадського до Народу Українського. *Державний вісник*. 26 жовтня.
- Ящурженський, Х.** (1918). Село Молодецьке Уманського повіту. Історичний нарис. *Союз*. 11 жовтня.

Елена Дудник

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Уманщина под властью гетмана Павла Скоропадского

Аннотация. Цель статьи. На примере Уманского уезда Киевской губернии объективно воспроизвести картину тяжелого периода общественно-политических перемен,

.....
которые имели место в течении всего периода существования Украинской Державы с использованием архивных материалов, периодической печати. **Методология исследования** базируется на применении логического метода, позволившего объединить и обобщить уже выявленные исторические факты и определить региональные особенности; принципе историзма в единстве всех компонентов, а именно системности и научности. **Научная новизна** работы заключается в том, что автор сосредоточил своё внимание на исследовании роли региона в тогдашних общегосударственных событиях периода гетманата Павла Скоропадского. Такое региональное исследование есть очень важным с исторической точки зрения. Статья является частью более широкого исследования общественно-политических, социально-экономических и национально-культурных событий Украинской революции 1917-1921 гг. на Уманщине. **Выводы.** В период гетманата Павла Скоропадского (апрель-декабрь 1918 г.) на территории Уманского уезда состоялась замена чиновничьего аппарата. Органы самоуправления подлежали ревизии и готовились к перевыборам, которые должны были состояться в ноябре-декабре 1918 г. Негативное влияние на государственные процессы имело присутствие немецких войск на территории края. Репрессии со стороны властей, принудительные мероприятия по отношению к крестьянам, сложная продовольственная ситуация, вылились в конфликты между населением и властью. Не получила надлежащей поддержки со стороны большинства населения Уманщины политика, направленная на предоставление действительной помощи помещикам и заводчикам в возвращении потерянного имущества, мероприятия направленные на предотвращение антигетманской агитации и преследования политических оппонентов.

Ключевые слова: гетманат, крестьянство, местное самоуправление, репрессии, Уманщина.

Olena V. Dudnyk

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

Uman District Under the Rule of Hetman Pavlo Skoropadsky

Abstract. The article aims to objectively reproduce the picture of the difficult period of socio-political changes that took place throughout the entire period of the existence of the Ukrainian state using archival materials and periodicals on the example of the Uman district of Kyiv province. **The research methodology** is based on a logical method, which made it possible to combine and generalize already identified historical facts and determine regional features; the principle of historicism in the unity of all components, namely consistency and scientific nature. **The scientific novelty** of the work is based on the study of the region's role in the national events in the era of Pavlo Skoropadsky's rule. This regional direction is significant from a historical point of view. The article is part of a broader study of socio-political, socio-economic and national-cultural events of the Ukrainian revolution of 1917-1921 in the Uman district. **Conclusions.** The official apparatus changed on the territory of the Uman district during Pavlo Skoropadsky's rule (April – December 1918). Self-government bodies were subject to audit and prepared for re-elections, which were to be held in November – December 1918. The presence of German troops on the district's territory harmed the process of state creation. Repressions by the authorities, robberies, requisition and confiscation of food, indemnities, coercive measures against peasants, and a complex food situation had resulted in conflicts between the population and the authorities. The policy aimed to provide practical assistance to landlords and breeders in returning lost property measures to prevent anti-Hetman agitation and punish political opponents who did not receive proper support from the majority of the Uman district population.

Key words: hetman rule, local self-government, peasantry, repression, Uman district.

References:

- Bezrobotyca v Umany.** (1918). *Umanskoe slovo*. 10 oktjabrja. [in Russian].
Bereghovyj, P. (1918). *Dopysy. Zvenyghorodka, (na Kyjivshhyni)* [Letters. Zvenigorodka, (in the Kyiv region)]. *Nova rada*. 4 chervnja. [in Ukrainian].
V Umanskom uезде. (1918). *Svobodnyj gholos*. 10 yulja. [in Russian].
Visti z kraju. (1918). *Nova rada*. 23 chervnja. [in Ukrainian].
Ghanjba samozancevi Skoropadsjkomu. (1918). *Zvenyghorodsjska dumka*. 10 travnja. [in Ukrainian].
Ghuba, P. I. (2002). *Ukrajinsjke vidrodzhennja: Sproba dzhereloznavchoji ocinky vitczyznjanoji presy 1917 – 1920 rr.* [Ukrainian Revival: An Attempt at a Source Assessment of the Domestic Press of 1917-1920] Cherkasy : ChDTU. 203 s. [in Ukrainian].

- Doroshenko, D.** (2002). *Istoriya Ukrainy, 1917–1923: dokumentaljno-naukove vydannja* [History of Ukraine, 1917–1923: documentary-scientific publication]. V 2-kh t. T. 2: Ukraïnsjka Ghetjmansjka Derzhava 1918 roku. K. : Tempora, 352 s. [in Ukrainian].
- Dudnyk, O.V.** (2010). Z istoriji suspiljno-politychnogho zhyttja v pıvdennykh povitakh Kyjivsbkoïi ghuberniji v dobu ghetjmanatu [From the history of socio-political life in the southern counties of Kyiv province during the Hetmanate]. *Universytet*. 3. S. 30-38. [in Ukrainian].
- Zavaljnjuk, O. M. & Stecjuk, V. B.** (2009). *Zemstva Podillja v dobu Ukraïnsjkoïi revoljuciji 1917-1920 rr.* [Zemstvos of Podillya in the days of the Ukrainian revolution of 1917-1920] Kam'janecj-Podiljskjy : Aksioma. 220 s. [in Ukrainian].
- Zakon...** (1918). Zakon «Ob yzmenenyy dejstvujushhegho ustava obshhestvennogho upravlenija ghorodov». [Law "On Amendments to the Current Charter of Public Administration of Cities"] *Svobodnyj gholos*. 10 oktjabrja. [in Russian].
- Мусык, В.** (2010). Vsju dushu za volju Ukraïny : [rev. podiji na Taljnivshhyni]. [All my soul for the will of Ukraine: [rev. events in Talniv region]] *Vydnoкраj : istorija Taljnivshhyny v ljudjakh, podijakh ta eksponatakh muzeju*. Kyjiv, S. 91-103. [in Ukrainian].
- Narys...** (2001). *Narys istoriji Umanshhyny (z najdavnishykh chasiv do 60-kh rokiv XX stolittja)* [Essay on the history of Uman region (from ancient times to the 60s of the twentieth century)]. Monohrafija / Monke S. ta in. Kyjiv : Vydavnycho-polighrafichnyj centr «Kyjivskij universytet». 260 s. [in Ukrainian].
- Novosty.** (1918). *Umanskoe slovo*. 20 avghusta. [in Russian].
- О выборах...** (1918). О выборах в городскія у земскія самоуправленія [About elections to city and zemstvo self-governments]. *Svobodnyj gholos*. 26 oktjabrja. [in Russian].
- Орацкы, І. І.** (2016). Nimecjska vijsjkova administracija v Umani u 1918 r. (za materialamy shhodennyka P. F. Kurinnogho) [German military administration in Uman in 1918 (according to the diary of PF Kurin)]. *Naukovi praci istorychnogho fakuljetu Zaporizkoghogo nacionaljnogho universytetu*. Vyp. 45(1). S. 192-195. [in Ukrainian].
- Pyrygh, R. J.** (1995). Ghetjman Ukraïnskoïi derzhavy Pavlo Skoropadskjy [Hetman of the Ukrainian state Pavlo Skoropadsky. Ukrainian idea. Figures against the background of the revolution]. *Ukraïnsjka ideja. Postati na tli revoljuciji*. K. 256 s. [in Ukrainian].
- Savchenko, V. A.** (2013). *Pavlo Skoropadskjy* [Pavlo Skoropadsky]. Kh. : PET. 128 s. [in Ukrainian].
- Soldatenko, V. F.** (2007). *Vynnychenko i Petljura: politychni portrety revoljucijnoï doby* [Vynnychenko and Petliura: political portraits of the revolutionary era]. K. : Svitoghljad. 621 s. [in Ukrainian].
- Soldatenko, V. F.** (2009). *Ukraïna v revoljucijnu dobu: Istorychni ese-khroniky* [Ukraine in the revolutionary era: Historical essays-chronicles]. T. II. Rik 1918. K. : Svitoghljad. 412 s. [in Ukrainian].
- Съезд хлеборобов.** (1918). *Kyevskaja mysly*. 30 aprelja. [in Russian].
- Тимощук, О. В.** (1998). *Derzhavna varta Ukraïnskoïi Derzhavy (istoryko-jurydychnyj analiz)* [State Guard of the Ukrainian State (historical and legal analysis)]. K. : In-t derzhavy i prava im. V.S. Koreckoghogo NAN Ukraïny. 70 s. [in Ukrainian].
- Torghalo, J. V.** (2014). *Umanj i umanchany ochyma P. F. Kurinnogho* [Uman and Uman residents through the eyes of PF Kurinny]. Umanj: Vydavecj «Sochinskjy». 428 s. [in Ukrainian].
- Tuljchynsjka, N. S., Chornomaz, B. D., Chornomaz, T. O.** (2016). *Umanshhyna u plyni lit* [Umanschina over the years]. Ch. 1. Umanj : Vizavi. 360 s. [in Ukrainian].
- УКМ** – Umanskjy krajeznavchyj muzej. [in Ukrainian].
- Umanskyj съезд.** (1918). *Svobodnyj gholos*. 8 yjunja. [in Russian].
- Universal...** (1918). Universal Jogho Svitlosti Jasnovejmozhnogho Pana Ghetjmana Vsijeï Ukraïny ta Vijsjk Kozacjkykh Pavla Skoropadsjkoghogo do Narodu Ukraïnsjkoghogo [Universal of His Majesty the Honorable Mr. Hetman of All Ukraine and the Cossack Troops Pavlo Skoropadsky to the People of Ukraine]. *Derzhavnyj visnyk*. 26 zhovtnja. [in Ukrainian].
- Jashhurzhenskjy, X.** (1918). Selo Molodecjske Umansjkoghogo povitu. Istorychnyj narys [Molodetske village, Uman district. Historical essay]. *Sojuz*. 11 zhovtnja. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 24.01.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 28.02.2022 р.